

2000'li Yıllarda Kolluk Uygulamaları ve İNSAN HAKLARI

Doç. Dr. Selim ÇAPAR
Editör

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi ülkemizin öncelikli siyasi hedefleri arasında bulunmaktadır. Bu doğrultuda ülkemiz, özellikle 2002 yılından bu yana, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ile temel hak ve özgürlüklere saygının tam anlamıyla sağlanması amacıyla kapsamlı bir reform süreci yaşamaktadır.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti kadim bir devlet geleneğine dayanmaktadır. Bu geleneğin mayasında “insanı yaşat ki devlet yaşasın” anlayışı yer almaktadır. Aslında bu özlü ifadenin felsefesi, modern anayasaların formülünü vermektedir.

Devlet meşru şiddet kullanma tekeli elinde bulunduran bir otoritedir. İnsan haklarının korunması, kamu düzeni ve güvenliği amacıyla devlete verilen bu yetki, yasalarla belirlenmiş ölçüler içinde kolluk kuvvetleri tarafından kullanılmak-

tadır. Bu bağlamda, kolluk kuvvetlerinin görev, yetki ve sorumlulukları kapsamında denetim ve gözetimi insan hakları açısından stratejik bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, İçişleri Bakanlığı insan hakları ve demokrasi konularındaki reformların hep odağında yer almaktadır.

Bu çalışma kolluk uygulamaları bağlamında insan hakları konusunu ele almaktadır. Amacı bu konuda Türkiye’de yaşanan gelişmeleri ortaya koymaktır. Kapsamı 2000 yılı sonrasında yaşanan gelişmeleri özetle analiz etmektedir.

Kişi hak ve hürriyetlerinin daha iyi korunmasını sağlamak ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasını daha etkin kılmak amacıyla getirilen Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu 23 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

1. 2000 YILI SONRASINDA İNSAN HAKLARI KONUSUNDAKİ GELİŞMELER

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi ülkemizin öncelikli siyasi hedefleri arasında bulunmaktadır. Bu doğrultuda ülkemiz, özellikle

2002 yılından bu yana, demokrasinin ve hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ile temel hak ve özgürlüklere saygının tam anlamıyla sağlanması amacıyla kapsamlı bir reform süreci yaşamaktadır.

Türkiye'nin 1999'da ilk kez AB'ye aday ülke ilan edilmesinden sonra ülkemiz, Kopenhag siyasi kriterlerinin karşılanarak üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi hedefi çerçevesinde demokratikleşme ve insan hakları odaklı kapsamlı bir reform süreci başlatmıştır. Toplamda sekiz paket hâlinde hayata geçirilen reformlardan insan hakları bağlamında iyileştirmeler sağlanmıştır.

2001 ve 2004 yılları arasındaki önemli anayasa değişikliklerine ilave olarak, Şubat 2002-Temmuz 2004 tarihleri arasında sekiz adet uyum paketi kabul edilmiştir. Paketlerden üçü koalisyon hükümeti döneminde (2002 senesi Kasım ayına kadar olan dönemde), beşi ise tek parti iktidarı tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca Nisan 2006'da açık-

lanan 9. Uyum Paketi de başarıyla uygulanmıştır. Aslında tek partili hükümet döneminde, insan hakları ve demokrasi konularına hükümet ve parti programlarında sıkça yer verilmiştir.

2004 yılında Anayasa'nın 90. maddesinde yapılan değişiklikle, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmaların iç hukuka üstünlüğü ilkesi getirilmiştir.

2010 yılında yapılan referandumla kabul edilen Anayasa değişikliği paketinde yer alan düzenlemeler sayesinde birçok alanda temel hak ve özgürlükler genişletilmiş ve anayasal sistemimiz uluslararası yükümlülüklerimize uygun hale getirilmiştir.

Kişi hak ve hürriyetlerinin daha iyi korunmasını sağlamak ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin uygulanmasını daha etkin kılmak amacıyla getirilen Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu ise 23 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Emniyet ve Jandarma teşkilatlarımızda bulunan nezarethanelerin; ilgili ulusal ve uluslararası standartlara uygun hale getirmeye yönelik çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Türkiye’de temel hak ve özgürlüklere saygının tam anlamıyla yerleşmesi için gerekli altyapıyı oluşturmaya yönelik reform stratejisinin;

- Mevzuatımızda gerekli değişikliklerin yapılması,
  - Uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf olunması,
  - Reformların tam olarak uygulamaya aktarılması,
- biçiminde üç temel boyutu dikkati çekmektedir.

Türkiye BM’nin temel insan hakları sözleşmelerine taraftır. Ayrıca, Medeni ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek Birinci İhtiyari Protokol Kasım 2006’da; İkinci İhtiyari Protokol ise Mart 2006’da onaylanarak ülkemiz açısından yürürlük kazanmıştır. İşkence ve kötü muamele ile mücadele kapsamında, BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol Eylül 2005’te imzalanmış ve 27 Eylül 2011 itibarıyla Protokol’e taraf olunmuştur.

Bu kapsamlı reform sürecinde özellikle büyük gelişme kaydedilen alanlar şunlardır: İşkence ile mücadele, ceza ve tevkif evi reformu, düşünce ve ifade özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma hürriyeti.

Bu reform sürecinde hükümetler, kolluk faaliyetlerinin icrasında ortaya çıkabilecek işkence ve kötü muamele olaylarına karşı asla müsamaha gösterilmeyeceğini **işkenceye sıfır tolerans politikası** ile açıklamıştır. Bu çerçevede, işkence ve kötü muamele suçlarının cezası artırılmış, soruşturma ve kovuşturma süreçlerinin hızla sonuçlandırılması konusunda özel tedbirler öngörülmüş, verilen cezaların ertelenememesi ve para cezasına dönüştürülebilmesi benimsenmiş, bu şekilde caydırıcılık yaratılması amaçlanmıştır.

Örneğin; 7068 Sayılı Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabul Edilmesine Dair Kanunun “Devlet Memurluğundan Çıkarma” başlıklı 9’uncu maddesinin (b) bendi gereğince “İşkence Yapmak” fiili devlet memurluğundan çıkarma cezası ile cezalandırılabilir.

Reformların uygulamaya etkin biçimde yansıtılması amacıyla ilk etapta Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği iş birliği içinde kolluk ve yargı mensuplarına yönelik insan hakları eğitimleri verilmeye başlanmıştır. Günümüzde Bakanlığımıza bağlı

kolluk akademilerinde insan hakları zorunlu ders olarak verilmektedir.

Emniyet ve Jandarma teşkilatlarımızda bulunan nezarethanelerin; ilgili ulusal ve uluslararası standartlara uygun hale getirmeye yönelik çalışmalar büyük ölçüde tamamlanmıştır.

Öte yandan, gerçekleştirilmekte olan reformların uygulamaya yansımaları gözden geçirmek amacıyla içinde İçişleri, Adalet ve Dışişleri bakanlarının da bulunduğu, Reform İzleme Grubu (RİG) adı altında siyasi düzeyde bir izleme mekanizması oluşturulmuştur.

2. ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI DENETİM VE İZLEME MEKANİZMALARI

Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı gibi insan haklarının küresel ve bölgesel düzeyde korunması misyonunu üstlenen uluslararası kuruluşların kurucu üyesi konumunda bir ülke olarak Türkiye; uluslararası mekanizmalarıyla insan hakları alanında yürüttüğü yapıcı iş birliğini kesintisiz biçimde ve kararlılıkla sürdürmektedir. Bu kapsamda,

uluslararası insan hakları denetim ve izleme mekanizmalarının İçişleri Bakanlığı sorumluluğunda bulunan alanlara yönelik ziyaret ve raporları titizlikle takip edilmektedir.

Kolluk uygulamalarına ilişkin olarak işkence ve kötü muamele başlığı altında, Avrupa Konseyi bünyesinde faaliyet gösteren Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi; Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde faaliyet gösteren BM İşkenceye Karşı Komite, BM İşkencenin Önlenmesi Alt Komitesi ve BM Özel Raportörü tarafından ülkemize ziyaretler düzenlenebilmektedir. Bu ziyaretlerde yabancı heyetlerin, nezarethane ve geri gönderme merkezleri gibi alıkonma merkezlerinde yetkileri çerçevesinde incelemelerde bulunmaları hususunda gerekli kolaylık ve iş birliği sağlanmaktadır.

3. İNSAN HAKLARI EYLEM PLANLARI

Ülkemizde insan hakları standartlarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla Adalet Bakanlığı koordinasyonunda Eylem Planları hazırlanmaktadır. Bu kapsamda,

1. 2014 yılında **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planı (2014-2019)** uygulanmıştır.

Ana amaçlar altında İçişleri Bakanlığının sorumlu kurumlar arasında belirlendiği **43 hedef** bulunmaktadır. AIHS İhlallerinin Önlenmesine İlişkin Eylem Planının icrası Adalet Bakanlığı tarafından takip edilmiştir. İçişleri Bakanlığınca Adalet Bakanlığına 6 aylık periyodik uygulama raporları iletilmiştir.

2. 2021 yılında **İnsan Hakları Eylem Planı (2021-2023)** yayınlanmıştır. Amaçlar altında İçişleri Bakanlığının sorumlu olduğu **35 faaliyet** bulunmaktadır. İnsan Hakları Eylem Planının icrası Adalet Bakanlığı tarafından takip edilmiştir. İçişleri Bakanlığınca Adalet Bakanlığına 4 aylık periyodik uygulama raporları iletilmiştir. Eylem Planı'nın Nisan 2021-Nisan 2023 tarihleri arasındaki uygulama dönemi içerisinde, İçişleri Bakanlığının sorumlu olduğu 35 faaliyetten 30 faaliyetin %100 oranında gerçekleşmesi sağlanmıştır.

3. İnsan Hakları Eylem Planı'nın uygulama döneminin sona ermesinin ardından Adalet Bakanlığı tarafından Yeni İnsan Hakları Eylem Planı çalışmalarına başlanmıştır.

4. KURUMLAR

İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

2000 yılında ilk adımları atılan kurum 2012 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumuna dönüşmüş, 2016 yılında ise Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu adını alarak bugünkü kurumsal yapısına kavuşmuştur.

İlk olarak 2000 yılında KHK ile kurulmuş ancak Anayasa Mahkemesi

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun amacı, insan onurunu temel olarak insan haklarının korunmak ve geliştirilmek, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınmasını sağlamak ile hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesini temin etmek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmektir.

tarafından yetki kanunu iptal edilmiştir. Bunun üzerine 2001 yılında Kanun ile yeniden Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı kurulmuş, 2012 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumuna dönüşmüş ve nihayet 2016 yılında 6701 sayılı Kanun ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu adıyla teşkilatlanmıştır. Amacı, insan onurunu temel alarak insan haklarının korunmak ve geliştirilmek, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınmasını sağlamak ile hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesini temin etmek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmektir.

Ayrıca, 2000'li yılların başlarından itibaren faaliyet gösteren il ve ilçelerde insan hakları kurulları vardır. Bu kurullar insan hakları ihlalleri şikâyetlerini ele alıp incelemekte ve bulgularını idari ve/veya yasal önlem alınması amacıyla yetkili makamlara iletmektedir. Bu bağlamda, 2000 yılında illerde vali veya vali yardımcısı başkanlığında il insan

hakları kurulu; ilçelerde ise kaymakam başkanlığında ilçe insan hakları kurulu kurulmuştur. Bu kurulların 2003 yılında katılımçılık düzeyi artırılmıştır. İl ve ilçe insan hakları kurulları, faaliyetleri ile ilgili aylık raporlarını Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna göndermektedir.

Kamu Denetçiliği Kurumu

2012 yılında 6328 sayılı Kanun ile kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur.

Kolluk Gözetim Komisyonu

Kurum dışı denetim mekanizması olarak 2016 yılında 6713 sayılı Kolluk Gözetim Komisyonu Kanunu ile kurulmuş olan Kolluk Gözetim Komisyonu, İçişleri Bakanlığı bünyesinde sürekli kurul olarak görev

yapmaktadır. 2019 yılında fiilen çalışmaya başlayan Kolluk Gözetim Komisyonun üyelikleri kamuoyunun şikâyet sistemine güven duygusunu güçlendirecek şekilde yapılandırılmıştır.

SONUÇ

Türkiye'de temel hak ve özgürlüklere saygının tam anlamıyla yerleşmesi için gerekli altyapıyı oluşturmaya yönelik reform stratejisinin;

- Mevzuatımızda gerekli değişikliklerin yapılması,
- Uluslararası insan hakları sözleşmelerine taraf olunması,
- Reformların tam olarak uygulamaya aktarılması, biçiminde üç temel boyutu dikkati çekmektedir.

İçişleri Bakanlığı, insan hakları alanındaki reformların hep odağında yer almaktadır. Bu bağlamda, reformların amacına ulaşması yönünde özellikle uygulama aşamasında kurumsal tam bir adanmışlık anlayışı içinde görevlerini hassasiyetle yerine getirmektedir.

